INSPECTIE van het ONDERWIJS

Groepsgrootte en personele inzet in het basisonderwijs 2006

Gegevens over mei en oktober 2006 en trends sinds 1994/1995

Groepsgrootte en personele inzet in het basisonderwijs 2006

Gegevens over mei en oktober 2006
en trends sinds 1994/1995

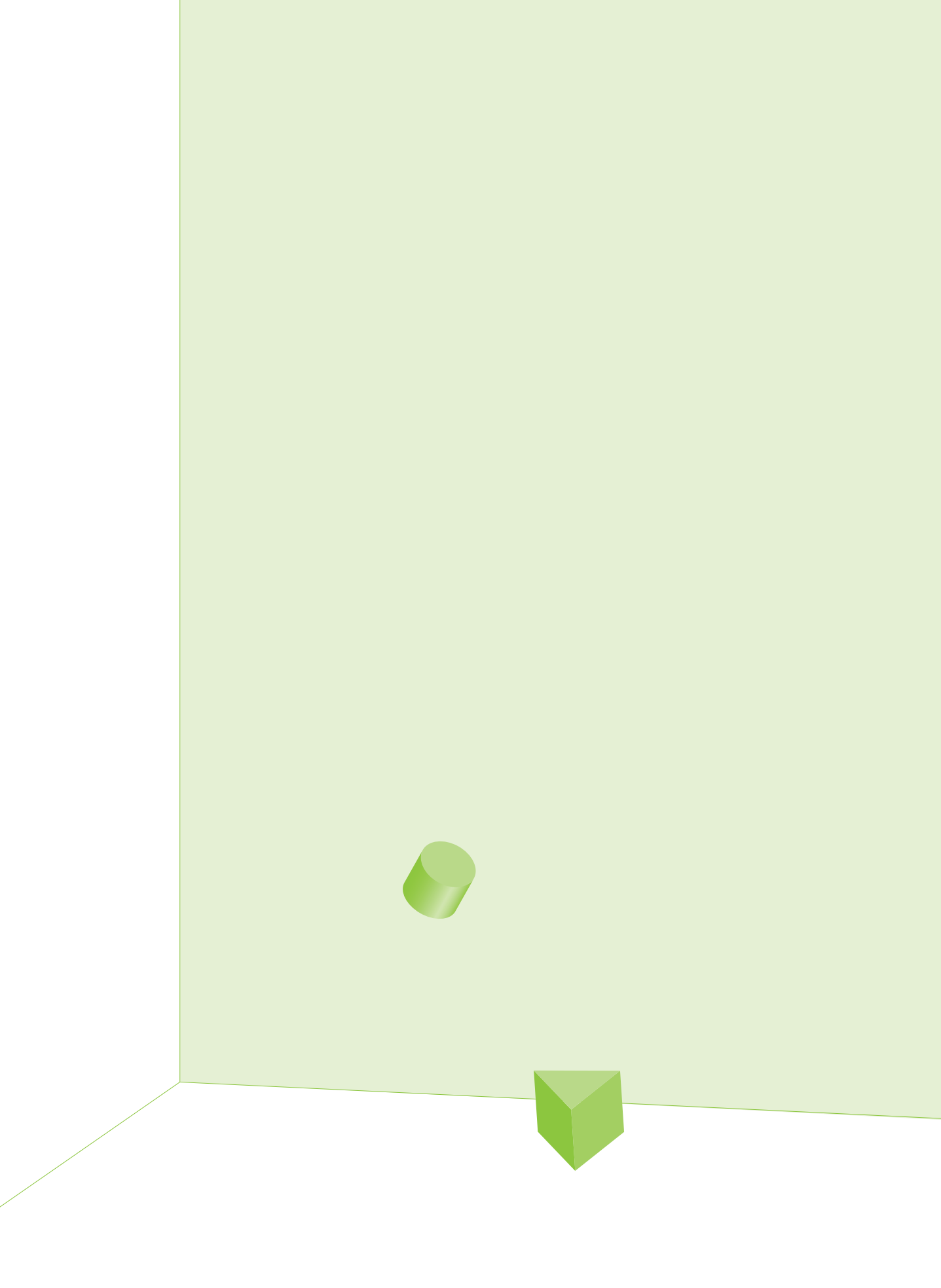

Voorwoord

Vanaf het schooljaar 1997/1998 ontvangen basisscholen middelen van de overheid voor het verkleinen van de groepen en het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs in de onderbouw (groep 1 tot en met 4). De eerste jaren waren de gelden van de groepsgroottemaatregel geoormerkt en de scholen dienden ze dan ook te besteden in de onderbouw. Vanaf oktober 2003 geldt deze oormerking niet meer; scholen kunnen de middelen nu ook gebruiken om knelpunten in de bovenbouw aan te pakken.

De inzet van de middelen voor de groepsverkleining wordt door de Inspectie van het Onderwijs gemonitord.

In dit rapport worden de bevindingen van de inspectie over de personele bezetting in de onderbouw én de bovenbouw in mei en oktober 2006 beschreven en wordt de relatie tussen groepsverkleining en de kwaliteit van het onderwijs onderzocht.

Dit rapport is inmiddels de zevende rapportage van de Inspectie van het Onderwijs over ontwikkelingen in de groepsgrootte sinds 1994/1995. De laatste jaren laten weinig veranderingen zien in de trends. Ook de opheffing van de oormerking heeft het beeld nauwelijks veranderd. Het lijkt erop dat de situatie zich inmiddels heeft gestabiliseerd.

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra,

Dr. L.S.J.M. Henkens
maart 2007

Inhoudsopgave

Inleiding 7

1 Centrale vragen en onderzoeksopzet 11
1.1 Centrale vragen 11
1.2 Onderzoeksopzet 11

2 Inzet van personeel 13
2.1 Inzet onderbouwformatie 13
2.2 Inzet van formatie voor groepsverkleining in de bovenbouw 16
2.3 Onvervulde vacatures in de onderbouw 19

3 Groepsgrootte 21
3.1 Groepsgrootte in mei en oktober 2006 en ontwikkelingen vanaf het schooljaar 1994/1995 21
3.2 Grote groepen en gemiddelde/kleine groepen tussen 1994 en 2006 24
3.3 Groepsgrootte, schoolgrootte, denominatie en schoolbevolking 25
3.4 Samenhang groepsverkleining en ‘meer handen in de klas’ 26

4 Conclusies 29
4.1 Inzet van personeel 29
4.2 Groepsgrootte in de onderbouw 30
4.3 Groepsgrootte en ‘meer handen in de klas’ 31
4.4 Slotconclusie 31

Inleiding

In de afgelopen jaren heeft de inspectie meestal volstaan met een beknopt overzicht van de groepsgrootte en het gebruik van 'meer handen in de klas', zoals vastgesteld op twee peilmomenten: 1 mei en 1 oktober 2006.

In het wetgevingsoverleg van de vaste commissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op 15 juni 2005 over de groepsgrootte heeft de minister toegezegd de inspectie te laten onderzoeken of scholen die hun extra formatie op verschillende manieren inzetten, verschillen in kwaliteit. Dit is uitgevoerd en beschreven in het inspectierapport over de groepsgrootte in 2005 (Inspectie van het Onderwijs, 2006).

De gegevens van de inspectie lenen zich echter minder goed voor fijnmazige analyses van het verband tussen groepsgroottemaatregelen en de kwaliteit van het onderwijs, onder meer omdat alle gegevens op schoolniveau worden verzameld.

De Rijksuniversiteit Groningen heeft een onderzoek uitgevoerd naar de effecten van de formatie-inzet in de onderbouw (Doolaard & Bosker, 2006) waarbij naast het schoolniveau ook het klas- en leerlingenniveau in de gegevensverzameling is betrokken. Dit onderzoek, uitgevoerd in de onderbouw van basisscholen (met name in groep 2 en 3), biedt meer duidelijkheid over de complexe relatie tussen groepsgrootte en de ontwikkeling van leerlingen. De onderzoekers hanteren een model waarbij de relatie tussen groepsgrootte en de cognitieve ontwikkeling van leerlingen gemedieerd wordt door kwaliteitskenmerken van het groepsonderwijs en de taakgerichtheid van leerlingen. Dit model wordt deels bevestigd in de analyses.

Zo blijkt bijvoorbeeld dat in groep 3 bij het vak taal meer interacties worden waargenomen in kleine groepen, doorwerkend in taakgerichtheid en doorwerkend in de prestaties van leerlingen. In groep 2 zijn ook meer interacties waarneembaar in kleine groepen, maar dit effect werkt evenwel niet via taakgerichtheid door op de prestaties. In relatief grote groepen vinden minder niet-taakgerichte interacties ('de leerlingen bij de les houden') plaats. Dit beïnvloedt de taakgerichtheid en vervolgens de (reken)prestaties van leerlingen negatief. De groep met 'extra handen' geeft geen enkel significant effect te zien, niet positief en niet negatief. De onderzoekers wijzen erop dat positieve effecten van de inzet van extra personeel, zoals meer differentiemogelijkheden, ook kunnen leiden tot negatieve effecten. Daarbij kan gedacht worden aan verlaging van eisen, tijdverlies door het werken in groepjes en meer leerlingen die onbegeleid werken. Dat laatste kan vervolgens leiden tot minder taakgericht werken.

Opbouw van het rapport

In dit rapport worden de bevindingen van de inspectie beschreven inzake de personele bezetting in de onderbouw in mei en oktober 2006. Dit is niet alleen uitgevoerd voor de onderbouw, maar sinds 1 oktober 2003 ook voor de bovenbouw.

De gelden van de groepsgroottemaatregel zijn immers niet langer geoormerkt en scholen kunnen de formatie ook gebruiken om knelpunten in de bovenbouw aan te pakken. De omvang van de groepen werd al langer vastgesteld voor alle groepen in het basisonderwijs. Waar mogelijk worden trends beschreven vanaf het schooljaar 1994/1995.

De wijze waarop het onderzoek is verricht en de vragen die hierbij centraal stonden, worden behandeld in hoofdstuk 1. In hoofdstuk 2 en 3 worden de gegevens over de personele bezetting en de groepsgrootte die de inspectie in mei en oktober 2006 heeft verzameld, vergeleken met de nulmeting op dezelfde peildata in het schooljaar 1994/1995. Ook vindt een vergelijking plaats met de gegevens uit de periode 1997-2000. In het laatste hoofdstuk worden conclusies getrokken uit de resultaten van het onderzoek.

1 Centrale vragen en onderzoeksopzet

1.1 Centrale vragen

Het hoofddoel van het onderzoek naar de groepsgrootte en de personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs in 2006 zijn na te gaan op welke wijze de scholen de personele middelen voor de onder- en bovenbouw hebben ingezet en te bepalen wat de groepsgrootte is in de onder- en bovenbouw van het basisonderwijs. De centrale vragen in dit onderzoek zijn derhalve:

- Op welke wijze hebben basisscholen extra formatie ingezet in de onder- en bovenbouw?
- Hoe groot zijn de leerlingengroepen in de onder- en bovenbouw van het basisonderwijs?

1.2 Onderzoeksopzet

De vaststelling van de groepsgrootte heeft in voorgaande jaren steeds plaatsgevonden op peildata in oktober en in mei. Daarbij werd de peiling aan het begin van het schooljaar aanvankelijk uitgevoerd door het ministerie van OCW en verrichtte de inspectie jaarlijks de meipeilingen. Omdat de basisscholen sinds 1 oktober 2000 geen groepsgroottegegevens meer hoeven op te geven aan Cfi, heeft de inspectie sinds 2000 de oktoberpeiling van het ministerie overgenomen.

Om de centrale vragen te kunnen beantwoorden zijn de volgende steekproeven getrokken:

- Voor de peiling van de groepsgrootte en de inzet van de onder- en bovenbouwformatie per 1 mei 2006 is een representatieve steekproef getrokken van 350 basisscholen.
- Voor de peiling van de groepsgrootte en de inzet van de onder- en bovenbouwformatie per 1 oktober 2006 is eveneens een representatieve steekproef getrokken van 350 basisscholen.

2 Inzet van personeel

Dit hoofdstuk biedt inzicht in de wijze waarop scholen de formatie in de onderbouw hebben ingezet. Zowel in mei 2006 als in oktober 2006 heeft de inspectie bij de scholen onderzocht hoe zij de onderbouwformatie (paragraaf 2.1) en de bovenbouwformatie (paragraaf 2.2) hebben ingezet. Voorts worden in paragraaf 2.3 de bevindingen gepresenteerd over het aantal scholen dat te kampen heeft met onvervulde vacatures in de onderbouw.

2.1 Inzet onderbouwformatie

In tabel 2.1a is aangegeven welke soorten personeel in de afgelopen zes jaren zijn ingezet naast de reguliere groepsleraren in de onderbouw. De functionarissen die werkzaam zijn in de onderbouw zijn ingedeeld in drie hoofdtypen: ‘meer handen in de klas’, ‘meer onderwijzend personeel in de onderbouw’ en ‘coördinatoren onderbouw’ (waaronder intern begeleiders en coördinatoren leerlingenzorg). De gegevens zijn weergegeven voor de situatie in mei en oktober van elk jaar. Uit het feit dat de optelling van de percentages in onderstaande tabel boven de honderd uitkomt, kan worden afgeleid dat veel scholen met een gecombineerde inzet werken.

Scholen kiezen ervoor om, evenals in voorgaande jaren, de extra formatie voor groepsverkleining in 2006 vooral in te zetten voor coördinatiefuncties (85 procent van de scholen) en meer (vak)leraren in de onderbouw (70 procent). ‘Meer handen in de klas’ komt naar verhouding op minder scholen voor (58 procent). Dat is op zich niet zo vreemd, want scholen kunnen ook kiezen voor groepsgrootteverkleining.

Hoewel ‘meer handen in de klas’ op minder scholen voorkomt dan de andere twee functiecategorieën is de intensiteit hoger. Het aantal uren dat scholen meer handen in de onderbouwklassen toepassen in oktober 2006 (gemiddeld 26 klokuren per week) is groter dan dat van extra (vak)leraren (14 uren) of coördinatiefuncties (20 uren). Daarnaast neemt het aantal uren ‘meer handen in de klas’ in de loop van het schooljaar toe. In mei 2006 is dat aantal elf uur per week meer dan in oktober, van de vakleraren vier uur meer, terwijl het aantal uren van coördinatoren gelijk is gebleven.
Het aantal handen in de klas is, in vergelijking met het jaar 2001, gestegen met 8 procent. Sinds 2002 doen zich echter geen grote veranderingen voor in de mate waarin ‘meer handen in de klas’ wordt toegepast op scholen.

In detail vallen de volgende aspecten op (zie ook tabel 2.1a): in 2006 kiest ruim de helft van de scholen voor het eerstgenoemde type functionarissen: ‘meer handen in de klas’. Deze handen betreffen extra functionarissen die, naast de eigen groepsleraar, in de groepen aanwezig zijn. In mei (einde schooljaar) kwamen deze extra handen op 58 procent van de scholen voor, in oktober (begin schooljaar) was dit eveneens 58 procent.

Tabel 2.1a Personeel dat is ingezet in de onderbouw in zes achtereenvolgende jaren (in procenten)

	Schooljaar	**00-01**	**01-02**	**01-02**	**02-03**
	Kalenderjaar	**2001**	**2001**	**2002**	**2002**
	Peildatum Aantal scholen	**Mei n=448**	**Okt. n=436**	**Mei n=336**	**Okt. n=332**
	Soort personeel in de onderbouw				
	'Meer handen in de klas'	**53**	**48**	**62**	**57**
a.	Extra bevoegde groepsleraren naast reguliere leraar	23	19	25	25
b.	Leraren-in-opleiding (lio) of zij-instromers naast de leraar	11	11	16	13
c.	Onderwijsassistenten	18	18	25	27
d.	Klassenassistenten	20	15	19	17
	Meer onderwijzend personeel in de onderbouw	**77**	**77**	**75**	**73**
a.	Leraren-in-opleiding zelfstandig onderwijs gevend	13	6	16	11
b.	Vakleraren gymnastiek	19	23	18	16
c.	Vakleraren muziek	17	13	10	10
d.	Vakleraren handvaardigheid	10	8	7	9
e.	Vakleraren dans, drama	1	3	2	3
f.	Oalt/nt2 leraren[1]	2	11	14	12
g.	Remedial teacher	61	58	58	57
	Coördinatoren onderbouw	**88**	**92**	**89**	**85**
a.	Interne begeleider en coördinator leerlingenzorg	85	88	83	80
b.	ICT-coördinator	39	47	55	56
c.	Taalcoördinator	5	4	7	5
d.	Rekencoördinator	1	1	1	1
e.	Directeur/bouwcoördinator kwaliteitsverbetering onderbouw	26	24	31	23
f.	Adjunct-directeur met taak kwaliteitsverbetering onderbouw	15	15	16	14
g.	Onderbouwcoördinator	-	-	30	26

1 Bij deze gegevens moet worden bedacht dat in mei 2001 met een andere operationalisatie (open vraag) gewerkt is dan op de overige peildata (gesloten vraag) en dit heeft de respons in mei 2001 waarschijnlijk negatief beïnvloed.

02-03	03-04	03-04	04-05	04-05	05-06	06-07	06-07
2003	**2003**	**2004**	**2004**	**2005**	**2005**	**2006**	**2006**
Mei n=336	**Okt. n=325**	**Mei n=307**	**Okt. n=310**	**Mei n=316**	**Okt. n=330**	**Mei n=339**	**Okt. n=297**
66	**58**	**60**	**56**	**58**	**61**	**58**	**58**
28	23	26	24	22	25	30	20
15	12	11	10	11	14	13	10
32	33	33	29	35	33	30	34
16	17	14	14	12	13	13	10
70	**71**	**73**	**71**	**70**	**74**	**75**	**66**
15	12	18	11	17	9	19	9
20	19	19	20	18	22	24	21
13	15	14	13	14	15	13	14
8	8	5	7	7	6	6	4
5	2	1	2	3	3	2	2
13	11	7	4	6	3	5	2
47	50	50	55	51	55	51	46
85	**80**	**85**	**83**	**82**	**86**	**89**	**83**
79	73	80	79	80	82	85	88
54	53	48	54	52	54	54	53
6	7	8	9	6	7	7	10
1	1	1	2	1	2	3	1
17	19	15	20	15	15	16	15
11	7	12	13	11	12	13	14
32	27	31	33	33	35	40	35

De tabel laat zien dat ‘meer handen in de klas’ het meest wordt toegepast in de vorm van onderwijsassistenten (32 procent, dat is het gemiddelde van de twee peilmomenten) en meer bevoegde leraren voor de groep (25 procent). Leraren in opleiding, de groepsleraar assisterend en klassenassistenten komen naar verhouding op minder scholen voor (11 à 12 procent).

Op bijna driekwart van de scholen wordt het tweede type functionarissen uit tabel 2.1a ingezet: specifiek gespecialiseerd onderwijzend personeel, dat taken verricht voor de onderbouw. Het gaat hierbij vooral om remedial teachers (op 48 procent van de scholen), vakleraren (gymnastiek, muziek, handvaardigheid, dans en drama; samen 38 procent), oalt/nt2 leraren (3 procent) en zelfstandig onderwijs gevende lio’s (14 procent). Het percentage vakleraren in de onderbouw is de afgelopen jaren vrij constant geweest. Het aantal oalt/nt2 leraren is de afgelopen drie jaar sterk gedaald als gevolg van overheidsbeleid voor oalt/nt2. Op veel scholen worden zelfstandig onderwijs gevende lio’ers pas in de loop van het jaar aangesteld.

Het derde type functionarissen uit tabel 2.1a, de coördinatoren onderbouw, komt op bijna negen van de tien scholen voor. De coördinatoren die verreweg het meest voorkomen zijn interne begeleiders (86 procent) en ICT-coördinatoren (53 procent). Taal- en rekencoördinatoren komen op relatief weinig scholen voor (respectievelijk 8 en 2 procent). Daarnaast zijn er diverse directieleden of bouwcoördinatoren die zich met de onderbouw bezighouden. Op bijna 50 procent van de scholen komt minstens één van de drie bovengenoemde coördinatoren (e, f, g) voor. Het percentage coördinatoren is in vergelijking met de jaren daarvoor ongeveer gelijk gebleven.

2.2 Inzet van formatie voor groepsverkleining in de bovenbouw

De oormerking van gelden voor groepsverkleining is met ingang van het schooljaar 2003/2004 afgeschaft. Dit betekent dat de formatie ook kan worden ingezet voor de bovenbouw.

In tabel 2.2a is het percentage scholen weergegeven dat maatregelen voor extra personeel in de bovenbouw toepast. Het aantal scholen dat minimaal één van de maatregelen gebruikt is op 1 oktober 2006 59 procent. Dit percentage is niet in de tabel te vinden, maar is verkregen door het aantal scholen te sommeren dat minimaal één van de vermelde maatregelen neemt. In vergelijking met 2005 betekent dat een daling van 11 procent. Vergeleken met 2004 is dit percentage echter gelijk. Op 1 mei 2006 is het aantal scholen dat extra personeel inzet in de bovenbouw vergelijkbaar met oktober (62 procent).
De scholen die de formatie voor groepsverkleining ook in de bovenbouw toepassen, is gevraagd aan te geven welke functionarissen naast de reguliere groepsleraren in de bovenbouw werken. Uit deze gegevens valt op dat scholen ook in de bovenbouw vooral kiezen voor coördinatoren, waaronder intern begeleiders, en (vak)leraren en -relatief het minst- voor ‘meer handen in de klas’.

Van alle scholen past 26 procent ‘meer handen in de klas’ ook toe in de bovenbouw (oktober 2006). Op ongeveer de helft van alle scholen geldt dat ook voor de beide andere categorieën, namelijk meer onderwijzend personeel (43 procent) en coördinatoren (51 procent) inzetten in de bovenbouw. Functionarissen die in de bovenbouw ook op veel scholen worden ingezet, zijn: intern begeleiders, ICT-coördinatoren, remedial teachers, vakleraren gymnastiek en muziek en bovenbouwcoördinatoren. In vergelijking met oktober 2005 valt op dat in oktober 2006 minder scholen (7 procent) personeel inzetten in het kader van de maatregel ‘meer handen in de klas’. Bij het andere type functionarissen is de daling sterker, namelijk 12 tot 14 procent. In vergelijking met oktober 2003 is het aantal functionarissen echter nauwelijks gedaald.

Tabel 2.2a Personeel dat in verband met de groepsverkleining is ingezet in de bovenbouw

	Schooljaar	**03-04**	**03-04**	**04-05**	**04-05**	**05-06**	**05-06**	**06-07**
	Kalenderjaar	**2003**	**2004**	**2004**	**2005**	**2005**	**2006**	**2006**
	Peildatum en aantal scholen	**1 okt. n=325**	**1 mei n=309**	**1 okt n=310**	**1 mei n=316**	**1 okt n=330**	**1 mei n=339**	**1 okt n=294**
	Soort personeel in de bovenbouw							
	'Meer handen in de klas' in de bovenbouw	**28**	**39**	**35**	**32**	**33**	**30**	**26**
a.	Extra bevoegde groepsleraren naast reguliere leraar	12	17	16	13	14	12	11
b.	Leraren-in-opleiding (lio) of zij-instromers naast de leraar	8	11	9	11	10	11	8
c.	Onderwijsassistenten	11	13	12	13	14	10	9
d.	Klassenassistenten	6	7	5	2	3	4	3
	Meer onderwijzend personeel in de bovenbouw	**49**	**57**	**58**	**47**	**57**	**51**	**43**
a.	Leraren-in-opleiding zelfstandig onderwijs gevens	9	13	10	12	9	15	8
b.	Vakleraren gymnastiek	19	23	18	18	23	21	17
c.	Vakleraren muziek	11	12	11	10	14	12	11
d.	Vakleraren handvaardigheid	9	7	8	7	9	7	5
e.	Vakleraren dans, drama	2	1	2	2	3	0	1
f.	Oalt/nt2 leraren	4	4	1	3	2	2	0
g.	Remedial teacher	32	38	44	33	39	34	29
	Coördinatoren onderbouw ook in de bovenbouw	**52**	**63**	**64**	**53**	**63**	**56**	**51**
a.	Interne begeleider, coördinator leerlingenzorg	48	57	60	49	60	52	46
b.	ICT-coördinator	38	44	43	36	46	41	35
c.	Taalcoördinator	3	6	6	3	6	6	6
d.	Rekencoördinator	1	1	1	1	1	2	1
e.	Directeur/bouwcoördinator kwaliteitsverbetering onderbouw	11	13	15	12	15	14	11
f.	Adjunct-directeur met taak kwaliteitsverbetering onderbouw	4	8	8	5	7	8	7
g.	Onderbouwcoördinator	15	20	25	19	27	25	21

De inspectie maakte zich twee jaar geleden zorgen over het aantal scholen dat coördinatiefuncties hanteert in verhouding tot het aantal scholen dat gebruik maakt van ‘meer handen in de klas’. Uit de gegevens die dit jaar zijn verzameld blijkt dat het aantal uren dat gebruik wordt gemaakt van ‘meer handen in de klas’ hoger is dan dat van coördinatoren en (vak)leraren gezamenlijk. Bovendien blijkt de meest voorkomende coördinatiefunctionaris, de intern begeleider, niet alleen bezig met voorwaardenscheppende activiteiten voor de zorg en begeleiding. Intern begeleiders houden zich ook in toenemende mate bezig met klassenbezoeken (structureel 30 procent; op verzoek leraren 45 procent) teneinde de uitvoering van de handelingsplannen met de leraren te kunnen observeren en bespreken. Op grond van deze gegevens is de zorg van de inspectie verminderd.

2.3 Onvervulde vacatures in de onderbouw

De maatregel groepsverkleining vraagt om meer leraren. Daarom heeft de inspectie, specifiek voor de onderbouw, gevraagd naar de onvervulde vacatures. Sinds 2004 geeft 1 à 2 procent van de scholen aan onvervulde vacatures te hebben in de onderbouw (het aantal gemelde vacatures in de bovenbouw is minder dan 1 procent). De jaren daarvoor was dit 7 tot 12 procent. Het aantal vacatures is dus gering. Het type functionarissen waaraan behoefte is, is divers.

3 Groepsgrootte

Dit hoofdstuk laat de stand van zaken met betrekking tot de groepsgrootte in het basisonderwijs zien op 1 mei en 1 oktober 2006. Verder worden ontwikkelingen beschreven vanaf de nulmetingen in oktober 1994 en in mei 1995 (paragraaf 3.1). Op beide peildata stelde de inspectie voor het eerst de gemiddelde groepsgrootte in het basisonderwijs vast. De gegevens werden gebruikt door de Commissie 'Kwalitatieve Aspecten van Groepsgrootte in het Basisonderwijs' (1996). Het rapport van deze commissie gaf de overheid aanleiding vanaf het schooljaar 1997/1998 fors te investeren in de onderbouw van het basisonderwijs. Vanaf dat moment heeft de inspectie de grootte van de leerlingengroepen twee maal per jaar gepeild en de ontwikkelingen gevolgd.

In paragraaf 3.2 worden de gegevens gepresenteerd over ontwikkelingen in de verhouding tussen het aantal grote en kleine groepen in de onderbouw van het basisonderwijs. Paragraaf 3.3 laat ontwikkelingen zien in de gemiddelde groepsgrootte op scholen met verschillende schoolgroottes, op scholen van verschillende denominaties en op scholen met verschillend samengestelde schoolbevolkingen. In de laatste paragraaf wordt gerapporteerd over het beleid dat scholen hanteren met betrekking tot de groepsgrootte en 'meer handen in de klas'.

3.1 Groepsgrootte in mei en oktober 2006 en ontwikkelingen vanaf het schooljaar 1994/1995

In bijlage I en II staan de gemiddelde groepsgroottes per (combinatie)groep vermeld, vanaf het schooljaar 1994/1995. In het hiernavolgende worden de gegevens op hoofdlijnen gepresenteerd.

Voor een goed begrip van de gegevens zijn twee zaken van belang. In de eerste plaats heeft de inspectie in haar onderzoeken van de afgelopen jaren steeds dezelfde definitie aangehouden van het begrip 'groep'. Dit was nodig om te voorkomen dat interpretatieverschillen de oorzaak kunnen zijn van schommelingen in de gemiddelde groepsgrootte. Een groep is gedefinieerd als 'het aantal leerlingen dat tijdens een schoolweek gedurende ten minste de helft van de schooltijd gelijktijdig onderwijs krijgt van één leraar' (of, bij een duobaan, van twee leraren). In de tweede plaats moet worden benadrukt dat in de groepen 1 en de combinaties met groepen 1 gedurende het gehele schooljaar vierjarigen binnenstromen. Daardoor zijn deze leerlingengroepen aan het eind van een schooljaar (peildatum 1 mei) groter dan aan het begin van datzelfde schooljaar (peildatum 1 oktober).

3.1.1 Meipeilingen

Tabel 3.1a geeft voor 1995 en 1998-2006 het gemiddeld aantal leerlingen in de onderbouw en in de bovenbouw weer, op de peildatum in mei.

Tabel 3.1a Gemiddeld aantal leerlingen per groep, meipeilingen 1995, 1998-2006

	Mei									
	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Onderbouw	26,3	24,6	25,1	25,0	23,9	23,5	23,2	23,4	23,2	23,3
Bovenbouw	25,0	25,0	25,7	25,6	24,4	24,4	24,0	23,9	23,3	23,1
Totaal	25,7	24,7	25,4	25,2	24,2	24,0	23,5	23,6	23,3	23,2

Ontwikkelingen vanaf 1995

De gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw is op 1 mei 2006 nagenoeg gelijk aan het jaar daarvoor. Aan de dalende trend van de groepsgrootte is sinds 2003 een einde gekomen. Wel is de gemiddelde groepsgrootte in de laatste vier à vijf jaren lager dan in alle voorgaande jaren. In mei 1995 bestond een onderbouwgroep gemiddeld uit 26,3 leerlingen. Elf jaar later, in mei 2006, blijkt de gemiddelde groepsgrootte met drie leerlingen te zijn gedaald.
Vanaf het schooljaar waarin voor het eerst extra middelen beschikbaar werden gesteld voor groepsverkleining (1997/1998) is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw in mei gedaald van 24,6 naar 23,3 leerlingen, een daling van gemiddeld 1,3 leerling per groep in de onderbouw.

In de bovenbouwgroepen zijn de gemiddelde leerlingenaantallen in mei redelijk gedaald: van 25,0 leerlingen in 1995 naar 23,1 leerlingen in 2006. In de bovenbouwgroepen gaat het dus om een daling van het leerlingenaantal met bijna twee leerlingen in elf jaar tijd.

De groepsgrootte in mei 2006

In mei 2006 is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw van het basisonderwijs 23,3 leerlingen. Ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw vergelijkbaar.

In mei 2006 is de gemiddelde groepsgrootte in de bovenbouw 23,1 leerlingen. Dat is een lichte daling vergeleken met het jaar daarvoor. In de bovenbouw is de gemiddelde groepsgrootte ten opzichte van twee en meer jaren terug redelijk gedaald. Voor het eerst is de gemiddelde groepsgrootte in de bovenbouw kleiner dan die in de onderbouw.

3.1.2 Oktoberpeilingen

Tabel 3.1b geeft voor 1994 en 1997-2006 het gemiddeld aantal leerlingen in de onderbouw en in de bovenbouw weer, op de peildatum in oktober.

Tabel 3.1b Gemiddeld aantal leerlingen per groep, oktoberpeilingen 1994, 1998-2006

	Oktober										
	1994	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Onderbouw	23,7	22,9	22,7	22,5	21,9	21,9	20,9	21,1	21,6	21,0	21,6
Bovenbouw	25,0	25,1	25,8	25,7	25,1	24,8	23,7	23,5	23,8	23,4	23,4
Totaal	24,3	23,8	25,2	24,0	23,3	23,2	22,2	22,2	22,6	22,0	22,4

Ontwikkelingen vanaf 1994

De gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw is in oktober 2006 lager dan in oktober 1994. In oktober 1994 bestond een onderbouwgroep gemiddeld uit 23,7 leerlingen. Twaalf jaar later, in oktober 2006, blijkt de gemiddelde groepsgrootte met 2,1 leerlingen te zijn gedaald. Vanaf het schooljaar waarin voor het eerst extra middelen beschikbaar werden gesteld voor groepsverkleining (1997/1998) is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw in oktober gedaald van 22,9 naar 21,6 leerlingen, een daling van 1,3 leerlingen per groep. Net als in 2004 is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw weer iets gestegen.

In de bovenbouwgroepen zijn de gemiddelde leerlingenaantallen in oktober gedaald: van 25,0 leerlingen in 1994 naar 23,4 leerlingen in 2006. In de bovenbouwgroepen gaat het dus om een daling van het leerlingenaantal van 1,6 in twaalf jaar tijd. De groepsgrootte in oktober 2006 is evenals die in 2005 de laagste die tot dusverre is gemeten.

De groepsgrootte in oktober 2006

In oktober 2006 is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw van het basisonderwijs 21,6 leerlingen. Ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw met 0,6 leerling gestegen maar vergelijkbaar met 2004.

In oktober 2006 is de gemiddelde groepsgrootte in de bovenbouw 23,4 leerlingen; bijna twee leerlingen meer dan in de onderbouw. De gemiddelde groepsgrootte in de bovenbouw is ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder niet gewijzigd.

3.2 Grote groepen en gemiddelde/kleine groepen tussen 1994 en 2006

In mei 2006 is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw weliswaar gedaald, maar is daarmee het aantal grotere groepen in de onderbouw ook verminderd? Tabel 3.2a en 3.2b geven de percentages groepen met een specifieke omvang weer.

Tabel 3.2a Percentage groepen in de onderbouw met een specifieke omvang (meipeiling)

Omvang groepen	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
< 26 leerlingen	41,8	57,0	50,5	52,5	58,9	60,1	65,0	63,4	65,8	65,5
26 – 30 leerlingen	29,7	27,8	34,6	34,4	31,4	30,9	27,4	28,9	27,7	28,7
31 – 35 leerlingen	22,8	13,4	12,8	12,1	8,7	8,1	6,6	7,2	6,0	5,5
> 35 leerlingen	5,7	1,8	2,1	1,1	1,0	0,9	1,0	0,5	0,4	0,4

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat het aantal gemiddelde tot kleine groepen (dertig leerlingen of minder) aan het einde van de afgelopen schooljaren is gestegen. Omgekeerd is het aantal (middel)grote groepen vanaf 31 leerlingen sterk gedaald sinds 1995.

Voor de oktoberpeilingen gelden de volgende cijfers:

Tabel 3.2b Percentage groepen in de onderbouw met een specifieke omvang (oktoberpeiling)

Omvang groepen	1994	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
< 26 leerlingen	59,4	71,4	69,0	80,0	76,3	77,9	84,2	72,6	72,7	74,8	71,4
26 – 30 leerlingen	26,8	19,8	23,5	17,0	19,5	18,0	12,9	21,4	22,6	21,2	24,6
31 – 35 leerlingen	12,1	7,4	7,0	3,0	3,8	3,5	2,7	5,8	4,3	3,8	3,8
> 35 leerlingen	1,7	1,4	0,5	0,0	0,4	0,6	0,2	0,2	0,4	0,3	0,2

Tabel 3.2b laat zien dat in oktober 1994 iets meer dan 59 procent van de onderbouwgroepen uit minder dan 26 leerlingen bestond; tijdens de oktoberpeiling van 2006 was dit 71 procent (een daling van het aantal kleine groepen ten opzichte van het afgelopen jaar maar vooral in vergelijking met 2002). Het aantal groepen met 26 tot 30 leerlingen is daarentegen gestegen. Het aantal groepen met meer dan dertig leerlingen is sinds 1994 gedaald met bijna 10 procent, maar is de laatste jaren tamelijk stabiel.

3.3 Groepsgrootte, schoolgrootte, denominatie en schoolbevolking

In deze paragraaf wordt een beeld gegeven van de gemiddelde groepsgrootte op scholen met verschillende schoolgroottes, denominaties en schoolbevolkingen. Voor deze vergelijkingen wordt gebruik gemaakt van de gegevens op de peildatum van 1 mei (einde schooljaar). Op 1 mei 2006 was de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw 23,3 leerlingen. Vooraf moet worden opgemerkt dat zowel kleine scholen als scholen met gewogen leerlingen meer reguliere formatieruimte ontvangen dan de overige scholen. Deze scholen zijn dus onafhankelijk van de groepsgroottemaatregel in staat om kleinere leerlingengroepen te creëren dan andere scholen.

Tabel 3.3a Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw met verschillende schoolgrootte

	Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw in mei					
Schoolgrootte	2001 (n=448)	2002 (n=331)	2003 (n=336)	2004 (n=304)	2005 (n=316)	2006 (n=328)
0 – 100 leerlingen	20,3	19,5	19,8	17,5	18,1	17,8
101 – 200 leerlingen	23,0	22,5	22,3	23,0	22,7	23,5
201 – 400 leerlingen	24,6	24,1	23,8	24,3	23,6	24,0
Meer dan 400 leerlingen	24,4	24,9	23,3	24,5	25,1	24,4

Tabel 3.3a laat zien dat scholen met een maximum van honderd leerlingen aan het eind van het schooljaar gemiddeld de kleinste groepen hebben. Scholen met meer dan vierhonderd leerlingen hebben in 2006 gemiddeld bijna zeven leerlingen meer dan de kleine scholen. De middelgrote scholen hebben een groepsgrootte van ongeveer 23 à 24 leerlingen. De groepsgrootte van deze scholen is iets gestegen ten opzichte van 2005, terwijl de groepsgrootte van de kleinste en grootste scholen licht is gedaald.

Tabel 3.3b Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw op scholen met verschillende denominaties

	Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw in mei					
Denominatie	2001 (n=448)	2002 (n=331)	2003 (n=336)	2004 (n=304)	2005 (n=316)	2006 (n=326)
Openbaar	23,4	22,2	22,2	23,0	21,6	21,7
Protestants-christelijk	23,3	23,1	22,5	23,2	22,7	22,8
Rooms-katholiek	24,9	23,6	23,3	24,1	23,5	23,8
Algemeen bijzonder	24,5	23,7	24,8	26,4	24,9	24,1

Openbare en Protestants-christelijke basisscholen hebben iets kleinere leerlingengroepen in de onderbouw dan de scholen van de overige denominaties. De verschillen betreffen ongeveer één à twee leerlingen.

Tabel 3.3c Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw met verschillend samengestelde leerlingenpopulaties

	Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw in mei					
Samenstelling leerlingenpopulatie Meer dan 50% leerlingen:	**2001 n=448**	**2002 n=331**	**2003 n=336**	**2004 n=304**	**2005 n=316**	**2006 n=328**
zonder gewicht	24,7	23,5	23,5	24,3	23,2	23,3
met gewicht 0,25/0,90	22,4	20,5	21,8	21,4	20,0	21,2
met gewicht 0,25	21,2	21,6	16,4[2]	20,7	13,2[2]	17,5
met gewicht 0,90	19,4	19,8	20,9	20,1	19,9	19,7

Op scholen met een meerderheid aan 0,90 leerlingen ligt de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw ruim drie leerlingen lager (19,7 tegenover 23,3 leerlingen) dan scholen waar de meerderheid van de leerlingen geen gewichtscore heeft.

3.4 Samenhang groepsverkleining en ‘meer handen in de klas’

Drie jaar geleden concludeerde de Inspectie van het Onderwijs dat scholen de neiging vertoonden meer te kiezen voor groepsverkleining dan voor ‘meer handen in de klas’. Daarom is de scholen gevraagd welk beleid ze hanteren in het kader van groepsverkleining. Er is gevraagd naar een viertal maatregelen, namelijk: groepsverkleining en/of ‘meer handen in de klas’ en de toepassing ervan in de onder- en/of de bovenbouw.

De meeste scholen (60 procent) richten hun beleid op twee maatregelen. Bijna een derde van de scholen hanteert één maatregel. Drie of vier beleidsmaatregelen komen weinig voor. Groepsverkleining wordt iets vaker gemeld (56 procent) dan de toepassing van ‘meer handen in de klas’ (44 procent). De maatregelen die achtereenvolgens het meest voorkomen zijn groepsverkleining in de onderbouw (70 procent) en ‘meer handen in de klas’ in de onderbouw (59 procent). Groepsverkleining en ‘meer handen in de klas’ in de bovenbouw worden elk door zo’n 30 procent van de scholen als beleid gehanteerd. Deze gegevens zijn grotendeels vergelijkbaar met de vorige meting in oktober 2005.

Groepen met meer dan 35 leerlingen én ‘meer handen in de klas’

In de tellingen van 2006 komen groepen van veertig of meer leerlingen niet voor. In mei 2006 hadden drie scholen één (bovenbouw)groep met meer dan 35 leerlingen. Van deze scholen passen er twee scholen ‘meer handen in de klas’ toe.

2 Deze categorie telt minder dan tien scholen waardoor de groepsgroottes geen betrouwbaar beeld geven.

Uit de tellingen van oktober 2006 blijkt dat op vier scholen één groep met meer dan 35 leerlingen voorkomt. Op drie scholen betreft het telkens een groep uit de bovenbouw. In de betreffende scholen wordt ‘meer handen in de klas’ op drie scholen toegepast.

4 Conclusies

In dit hoofdstuk worden de vragen die in dit onderzoek centraal staan beantwoord. Het gaat om de volgende vragen:

1. Op welke wijze hebben scholen de extra formatie ingezet in de onder- en bovenbouw?
2. Hoe groot zijn de leerlingengroepen in de onder- en bovenbouw van het basisonderwijs?
3. Wat is de samenhang tussen groepsgrootte en ‘meer handen in de klas’?

Het antwoord op deze vragen wordt gegeven in de volgende paragrafen.

4.1 Inzet van personeel

De groepsverkleiningsmaatregel wordt door scholen gebruikt om groepen te verkleinen en/of meer personeel in de groep (‘meer handen in de klas’) toe te passen. Met het verdwijnen van de oormerking van de extra gelden voor de onderbouw ontstaat voor scholen de mogelijkheid om deze maatregel in de school als geheel toe te passen. Daarmee wordt de situatie op scholen ook complexer. Uit de vragenlijsten blijkt dat groepen soms voor twee dagen in de week worden gesplitst en dat ‘meer handen in de klas’ op sommige dagen wel en op andere niet wordt toegepast. Nu kan dat dus ook apart voor de onder- en bovenbouw.

Meer scholen kiezen ervoor om de extra formatie voor groepsverkleining in te zetten voor coördinatiefuncties (ongeveer 85 procent), waaronder intern begeleiders, en (vak)leraren (ongeveer 70 procent) dan voor ‘meer handen in de klas’ (ongeveer 60 procent). Daar staat tegenover dat het aantal uren dat ‘meer handen in de klas’ wordt toegepast groter is dan het aantal uren van coördinatoren of extra (vak)leraren. Scholen die ‘meer handen in de klas’ niet toepassen kunnen echter ook nog aandacht besteden aan groepsverkleining.
Het aantal scholen dat ‘meer handen in de klas’ toepast, is in vergelijking met 2001 gestegen met tien procent. Sinds 2002 zijn echter geen grote veranderingen te constateren. In mei én oktober 2006 past bijna 60 procent van de scholen ‘meer handen in de klas’ toe.

Op bijna driekwart van de scholen wordt de onderbouwformatie mede ingezet voor meer remedial teachers, vakleraren gymnastiek en muziek en zelfstandig lesgevende lio’s. Deze situatie bestaat al jaren. Het aantal oalt/nt2 leraren is sinds 2003 wel afgenomen, mede als gevolg van het overheidsbeleid omtrent OALT.
Coördinatoren voor de onderbouw komen op ruim acht van de tien scholen voor. Het totaal aantal functionarissen is de afgelopen zes jaren ongeveer gelijk gebleven.

Sinds de afschaffing van de oormerking van de groepsverkleiningsformatie voor de onderbouw geeft ongeveer zestig procent van de scholen aan de extra onderbouwfunctionarissen ook te gebruiken voor de bovenbouw.

Dat is vergelijkbaar met 2003, maar een daling van tien procent in vergelijking met 2005. Het gaat hierbij vooral om intern begeleiders, remedial teachers, ICT-coördinatoren, vakleraren gymnastiek en onderbouwcoördinatoren.
‘Meer handen in de klas’ in de bovenbouw komt op ongeveer 30 procent van de scholen voor.

Het aantal vacatures is de afgelopen jaren drastisch gedaald. In 2006 is het aantal scholen dat vacatures meldt in de onder- én bovenbouw gedaald tot beneden de 1 procent.

4.2 Groepsgrootte in de onderbouw

Tien jaar geleden stelde de inspectie ten behoeve van de Commissie ‘Kwalitatieve Aspecten van Groepsgrootte in het Basisonderwijs’ vast dat op de peildatum 1 mei 1995 de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw van het basisonderwijs 26,3 leerlingen bedroeg. Vervolgens hebben de basisscholen sinds het schooljaar 1997/1998 middelen ontvangen voor groepsverkleining en kwaliteitsverbetering in de onderbouw van het basisonderwijs.

In mei 2006 was de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw met drie leerlingen gedaald tot 23,3. Bij de kleine scholen (honderd leerlingen of minder) is de groepsgrootte het sterkst gedaald (tot 17,8 leerlingen). In oktober 2006 was de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw 21,6 leerlingen. Dat is vergeleken met tien jaar geleden een daling van twee leerlingen. Sinds 2000 ligt de groepsgrootte in de onderbouw tussen 21 en 22 leerlingen. Op het eind van het schooljaar loopt de gemiddelde groepsgrootte op met een à twee leerlingen.

Aan het einde van het schooljaar 2005/2006 (1 mei) heeft 65,5 procent van de scholen groepen die kleiner zijn dan 26 leerlingen. In 1995 hadden veel minder scholen (42 procent) zulke kleine groepen. Het percentage groepen in de onderbouw met minder dan 26 leerlingen bedroeg in oktober 1994 aan het begin van het schooljaar bijna zestig. Inmiddels, in oktober 2006, heeft 71 procent van de leerlingengroepen aan het begin van het schooljaar minder dan 26 leerlingen. Dit is een lichte daling ten opzichte van de voorgaande drie jaren.

Het aantal (middel)grote groepen (31 of meer leerlingen) is vergeleken met 1994 fors gedaald. Een op de vijfentwintig scholen heeft in oktober 2006 nog dergelijk grote groepen tegen één op de zeven scholen in 1994. Het aantal kleine groepen is flink gestegen en het aantal grote groepen is fors gedaald. In vergelijking met de groepsomvang in 2003 was dit grotendeels ook al het geval. Alleen het aantal zeer grote groepen (meer dan 35 leerlingen) is verder teruggelopen. Minder dan een procent van de scholen heeft een enkele groep met meer dan 35 leerlingen. Deze komen in 2006 bijna uitsluitend voor in de bovenbouw.

4.3 Groepsgrootte en ‘meer handen in de klas’

Scholen hebben de mogelijkheid de gelden voor groepsverkleining te besteden voor groepsverkleining en/of ‘meer handen in de klas’, zowel in de onderbouw als de bovenbouw. Twee derde van de scholen past twee of meer van de vier maatregelen toe. Groepsverkleining wordt op iets meer scholen toegepast dan ‘meer handen in de klas’. Bijna alle scholen nemen maatregelen in de onderbouw. Een ruime meerderheid van de scholen neemt ook maatregelen in de bovenbouw. Dat was ook in 2005 het geval.

4.4 Slotconclusie

Dit rapport is de inmiddels zevende rapportage van de Inspectie van het Onderwijs over ontwikkelingen in de groepsgrootte sinds 1994/1995. De laatste jaren laten weinig veranderingen in de trends zien. Ook de opheffing van de oormerking heeft het beeld nauwelijks veranderd. Het lijkt erop dat de situatie zich heeft gestabiliseerd.

Colofon

Auteursrecht voorbehouden.
Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie van de inhoud van deze uitgave op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende is verboden, behoudens de beperkingen bij de wet gesteld. Het verbod betreft ook gehele of gedeeltelijke bewerking

Productie
Afdeling Communicatie, Inspectie van het Onderwijs
Vormgeving
Blik grafisch ontwerp, Utrecht
Drukwerk
Den Haag media groep, Rijswijk
Uitgave
Inspectierapport 2007 - 07
mei 2007
Verkoopprijs € 6,00
Exemplaren van deze publicatie zijn telefonisch te bestellen bij de Postbus 51 Infolijn.
Postbus 51- nummer 22BR2007B007
ISBN: 978-90-8503-074-4
Telefoonnummer 0800 - 8051 (gratis), elke werkdag van 9.00-21.00 uur of via internet op www.postbus51.nl

Deze publicatie staat ook op internet:
www.onderwijsinspectie.nl